

*О.Козловський,
кандидат філософських наук*

РІВЕНЬ РЕЛІГІЙНОСТІ ТА КОНФЕСІЙНА СТРУКТУРА ОБЛАСТЕЙ УКРАЇНИ (СОЦІОЛОГІЧНИЙ ВИМІР)

Соціологічні дослідження за роки незалежності України з питань релігії проводилися різними організаціями та фірмами, але єдиного методологічного підходу вироблено не було, що значно утруднює порівняльний аналіз [1]. Такі ж проблеми існують і в Росії [2]. Некоректним, вважаю, в одному запитанні “До якого віросповідання Ви себе відносите?” – ставити альтернативи – “нерелігійний”, а далі – православ’я, католицизм, греко-католицизм, протестантизм, іслам, іудаїзм, інше, не відповіли. Така методика була ще за часів Радянського Союзу і використовувалась на початку 1990-х років. Для порівняльного аналізу, якщо в інструментарії (омнібусі) є тільки одне запитання, присвячене релігії, то його має сенс залишити, але для глибинного аналізу рівня релігійності цього явно недостатньо.

При підготовці даного матеріалу використовувалась апробована в декількох дослідженнях (фірмою “Юкрейніан соціолоджі сервіс”) методика, а вибірка дала змогу зробити аналіз релігійності по кожній області.

Автор спирається на матеріали дослідження, проведеного Київським міжнародним інститутом соціології (КМІС), фірмою “Юкрейніан соціолоджі сервіс” та Центром “Українське демократичне коло” у 24 областях, Автономній Республіці Крим, містах Києві та Севастополі загальною кількістю 16 тис. 157 респондентів. У кожній області, АР Крим і м.Києві було опитано понад 600 респондентів, які репрезентували населення цих адміністративних одиниць за віком більше 18 років, за статтю, освітою та типом поселення; у м. Севастополі було опитано понад 400 осіб за тими самими показниками.

У анкеті ставилося два запитання-“фільтри”:

1. “Проблема релігійності є дуже складною. А особисто Ви себе відносите до віруючих чи невіруючих?” (Альтернативи: – “Я вірю в Бога”; “Я є невіруючим”; “Важко сказати”).

2. “Якщо Ви є віруючою людиною, то належите до певної релігії та конфесії чи ні?” (Альтернативи: – “так”; “ні”; “важко сказати”).

А вже після цих запитань виявлено відсоток респондентів, які вірять у Бога і знають, до якої релігії та конфесії вони себе відносять.

Самоідентифікація респондента з вірою в Бога є основним та першочерговим показником “віруючої людини”. Перед собою автор у даній статті не ставить завдання вивчити ступінь релігійності та її якість, а лише належності до певної конфесії та розподіл віруючих у розрізі областей України.

У таблиці 1 наведені дані щодо релігійної самоідентифікації респондентів та конфесійної належності по кожній області. Як свідчать дані (табл. 1), можна визначити кількість населення областей, які вірять у Бога та знають, до якої конфесії вони себе відносять.

Рівень релігійності можна розподілити на три основні групи:

1 – кількість віруючих та тих, які знають, до якої релігії та конфесії вони себе відносять – таких понад 60% – високий;

2 – кількість віруючих та тих, які знають, до якої релігії та конфесії вони належать – з 30% до 60% – середній;

3 – кількість віруючих та тих, які знають, до якої релігії та конфесії вони належать – до 30% – низький.

Таким чином, до першої групи за цим показником належать області:

Тернопільська (92,3%), Івано-Франківська (87,8%), Львівська (87,0%), Закарпатська (83,3%), Рівненська (81,6%), Чернівецька (76,2%), Житомирська (67,0%), Волинська (65,8%).

Таблиця 1

**Частка віруючих і їх конфесійна належність
у розрізі областей (%)**

Області	Кількість респондентів	Проблема релігійної належності є дуже складною. А особисто Ви себе відносите до віруючих чи невіруючих?			Якщо Ви є віруючою людиною, то належите до певної релігії та конфесії чи ні?			Частота після 2-х фільтрів, % кількість респондентів по областях, які належать до конфесії
		Я вірю в Бога	Я є невіруючим	Важко сказати	Так	Ні	Важко сказати	
Тернопільська	601	96,0	0,8	3,2	96,9	1,2	1,9	92,3
Ів.-Франківська	600	96,3	1,8	1,8	92,2	5,2	2,6	87,8
Львівська	600	96,8	1,5	1,7	90,7	4,5	4,8	87,0
Закарпатська	599	91,8	4,8	3,3	93,0	3,9	3,1	83,3
Рівненська	615	93,7	4,7	1,6	86,2	8,9	4,8	81,6
Чернівецька	602	91,2	1,5	7,3	87,0	11,7	1,3	76,2
Житомирська	611	87,1	8,8	4,1	75,3	20,6	4,2	67,0
Волинська	602	92,4	4,2	3,5	71,2	23,7	5,0	65,8
Хмельницька	609	76,5	13,8	9,7	75,9	14,2	9,9	58,4
Черкаська	614	78,7	14,5	6,8	54,1	34,2	11,7	49,2
Херсонська	609	68,0	21,2	10,8	79,9	18,6	1,5	54,4
Севастополь	409	78,5	14,4	7,1	64,9	33,9	1,3	51,5
Вінницька	610	77,4	8,7	13,9	71,3	24,6	4,1	55,3
Полтавська	607	69,2	21,6	9,2	62,4	32,0	5,6	43,8
Сумська	610	72,6	14,8	12,6	54,8	35,7	9,4	42,8
Одеська	600	66,3	21,3	12,3	60,3	35,4	4,3	40,0
Дніпропетровська	602	56,8	34,6	8,6	60,5	33,9	5,6	34,4
АР Крим	611	70,2	26,5	3,3	46,4	47,8	5,8	32,7
Чернігівська	613	71,5	22,0	6,5	45,7	42,4	11,8	32,3
Луганська	614	59,6	26,9	13,5	52,5	38,5	9,1	30,9
м.Київ	606	55,0	22,1	22,9	52,2	42,7	5,1	30,0
Харківська	607	59,6	20,8	19,6	46,6	44,7	8,7	28,4
Кіровоградська	601	58,4	31,8	9,8	48,0	35,1	16,9	28,0
Миколаївська	610	52,1	37,4	10,5	51,3	40,1	8,6	27,7
Запорізька	602	63,5	31,2	5,3	40,6	57,3	2,1	25,7
Київська	608	64,3	11,7	24,0	34,8	28,1	37,1	20,9
Донецька	603	71,1	22,9	6,0	27,5	60,6	11,9	19,6

До другої групи належать:

Хмельницька (58,4%), Черкаська (49,2%), Херсонська (54,4%), м.Севастополь (51,5%), Вінницька (55,3%), Полтавська (43,8%), Сумська (42,8%), Одеська (40,0%), Дніпропетровська (34,4%), АР Крим (32,7%), Чернігівська (32,3%), Луганська (30,9%), м, Київ (30,0%).

До третьої групи належать:

Харківська (28,4%), Кіровоградська (28,0%), Миколаївська (27,7%), Запорізька (25,7%), Київська (20,9%), Донецька (19,6%).

Як бачимо (*табл. 1*), дані між самоідентифікацією “віруючого” та даними щодо конфесії, до якої респондент себе відносить, – не збігаються, і різниця по деяких областях є дуже суттєвою.

Якщо у Тернопільській області вважають себе віруючими 96% респондентів і з них 92,3% – знають, до якої конфесії вони належать, то у Донецькій області – 71,1% ідентифікують себе як віруючі і лише 19,6% з них знають, до якої конфесії належать.

По 19 областях ця різниця перевищує 20%, по 8 – більше половини.

Такі процеси, коли населення декларує себе як віруючий, а навіть не знає, до якої конфесії належить, спостерігаються і в Білорусі, і в Росії [3]. “...Поява у Білорусі нового типу релігійної людини – “секулярного (партикулярного) віруючого”. Такі люди високо цінують роль релігії, визнають її функції та значення, але не живуть церковним життям та не залучені в релігійні інституції” [3, с. 128], – зазначав білоруський соціолог Д.Близнюк.

Згідно з наведеною методикою ми виявили кількість респондентів, які вірять у Бога та знають, до якої конфесії вони себе відносять. Третій фільтр “*Якщо Ви є віруючою людиною і належите до конфесії, то назвіть її*” дав змогу виявити конфесійну структуру кожної області України, а також АР Крим, міст Севастополя і Києва (*табл. 2*). При цьому до уваги треба взяти дані статистики [4].

Таблиця 2
Конфесійна структура віруючих у розрізі областей (%)

Області	Кількість конфесійно визначених громадян	Якщо Ви належите до певної релігійної конфесії, то назвіть її														
		УПЦ МП	УПЦ КП	УАК ПЦ	УКЦ	Римо-католицька	Лити православні	Євангелісти-баптисти	П'ятидесятники	Довентисти	Мусульмани	Протестанти	Іудей	Інші		
Тернопільська	555	10,5	24,0	7,9	51,0	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6,6
Ів. Франківська	527	6,8	10,6	7,6	65,5	—	5,9	—	—	—	—	—	—	—	—	3,6
Львівська	522	3,4	12,5	13,0	62,1	1,9	2,9	—	—	—	—	—	—	—	—	4,2
Закарпатська	499	6,4	20,4	10,6	38,1	11,4	10,4	1,2	—	—	—	—	—	—	—	1,5
Рівненська	502	43,6	46,8	—	—	—	—	3,2	2,6	—	—	—	—	—	—	3,8
Житомирська	411	20,9	64,0	3,2	1,2	4,1	—	1,7	—	—	—	—	—	—	—	4,9
Волинська	396	44,9	42,9	6,1	1,3	—	—	—	2,5	—	—	—	—	—	—	2,3
Хмельницька	356	41,3	37,4	—	—	12,6	3,4	1,4	—	—	—	—	—	—	—	3,9
Черкаська	302	13,6	44,4	3,3	—	—	24,5	2,3	1,3	1,0	—	—	—	—	—	9,6
Херсонська	331	15,4	77,3	—	—	—	—	—	—	—	1,2	—	—	—	—	6,1
Севастополь	211	61,1	1,4	—	—	1,4	24,6	1,9	—	—	—	—	—	—	—	9,6
Вінницька	338	48,2	32,5	4,1	—	1,5	5,9	2,4	—	—	—	—	—	—	—	5,4
Полтавська	266	17,3	68,8	1,9	—	—	4,5	1,1	—	—	1,1	—	—	—	—	5,3
Сумська	261	35,6	37,2	3,4	—	—	20,7	—	—	—	—	—	—	—	—	3,1
Одеська	240	44,2	22,9	—	—	—	21,7	—	—	—	—	—	—	—	—	9,5
Дніпропетровська	207	61,4	29,5	1,9	—	1,0	1,0	—	—	1,9	1,0	—	—	—	—	2,3
АР Крим	200	45,5	4,0	10,0	1,0	—	5,0	3,5	—	—	22,0	2,5	1,0	—	—	5,5
Чернігівська	198	41,9	49,0	3,5	—	—	3,0	1,0	—	—	—	—	—	—	—	1,6
Луганська	190	62,1	13,7	—	—	—	13,7	1,1	—	—	1,1	—	—	—	—	8,3
м. Київ	182	16,5	57,1	7,1	1,1	—	4,9	2,7	—	—	—	—	—	—	—	10,5
Харківська	173	16,8	69,9	1,7	1,2	—	3,5	2,3	—	—	1,2	—	—	—	—	3,4
Кіровоградська	168	29,2	63,7	—	—	—	—	1,8	3,6	—	—	—	—	—	—	1,7
Миколаївська	169	43,2	42,6	1,8	1,2	—	4,7	1,8	—	—	—	—	—	—	—	4,7
Запорізька	155	33,5	58,7	—	—	—	—	1,9	3,2	—	—	—	—	—	—	2,7
Чернівецька	459	40,1	54,0	—	2,0	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3,9
Київська	127	19,7	59,8	6,3	—	—	7,1	1,6	—	—	—	—	—	—	—	5,5
Донецька	118	55,1	14,4	—	—	—	5,9	—	—	—	4,2	2,5	1,7	—	—	16,2

Україна ніколи не була моноконфесійною, але в ній завжди домінувало християнство, передусім православ'я.

В Україні на січень 2009 р. налічувалося 33 тис. релігійних громад (усіх конфесій), які належать до 55 віросповідань, у тому числі: православ'я – 7; католицизм – 2; протестантизм – 26; іудаїзм – 5; іслам – 4; інші релігійні організації – 10 (вірменська церква, кришнаїти, буддисти, язичники та ін.).

Найбільшу кількість релігійних громад мають: Українська православна церква (Московського патріархату) 11 539; Українська православна церква (Київського патріархату) 4128; Українська греко-католицька церква – 3570; Українська автокефальна православна церква – 1184; Римсько-католицька церква – 907; ісламські напрями (Духовне управління мусульман України, Незалежний духовний центр мусульман України, Духовне управління мусульман Криму і т.п.) – 1135. Православні громади (УПЦ МП, УПЦ КП, УАК ПЦ) становлять більше половини всіх релігійних громад України, при цьому в них залучено понад 80% віруючих.

У кожній області є прихильники Української православної церкви Московського патріархату (УПЦ МП) та Української православної церкви Київського патріархату (УПЦ КП). Між цими двома конфесіями йде суперництво з часу утворення УПЦ КП за лідерство на релігійному ландшафті України. У 24 областях (з 27 областей) сума віруючих цих церков значно перевищує половину релігійного населення, а в 7 областях – понад 90%.

Прихильники *Української православної церкви (Московського патріархату)* в 13 адміністративних суб'єктах України перевищують 40%, а в м. Севастополі, Луганській та Дніпропетровській областях – 60%.

Найменша кількість віруючих УПЦ МП – у Львівській (3,4%), Закарпатській (6,4%), Івано-Франківській (6,8%), Тернопільській (10,5%), а також Харківській, Херсонській, Полтавській, Черкаській, Київській та м. Києві, де цей показник не перевищує 20%.

Прихильники Української православної церкви (Київського патріархату) перевищують 40% у 14 областях, а в Житомирській, Херсонській, Полтавській, Харківській та Кіровоградській – понад 60%.

Найменша кількість віруючих УПЦ КП – у м. Севастополі (1,4%), АР Крим (4,0%), Львівській (12,5%), Івано-Франківській (10,6%), Луганській (13,7%), Донецькій (14,4%) областях. З таблиці видно, що у Львівській, Тернопільській, Івано-Франківській та Закарпатській областях ці церкви не користуються у віруючих прихильністю, домінуючою тут є *Українська греко-католицька церква*. Вона має 65,5% віруючих у Івано-Франківській області; 62,1% – у Львівській, 51,0% – у Тернопільській та 38,7% – у Закарпатській областях.

Українська автокефальна православна церква – адепти цієї церкви є в 17 областях, але в кожній з них вони не перевищують 10% віруючого населення, крім Львівської області (13,0%).

Мусульмани – займають значну частину серед віруючих АР Крим (22%) та 2,5% – у Донецькій області.

Римо-католики – основні адепти цієї конфесії мешкають у двох областях – Хмельницькій (12,6%) та Закарпатській (11,4%).

Що стосується інших релігійних напрямів, то вони дуже розпорошені та нечисленні. У структурі віруючого населення областей великого значення не мають, бо їх менше 1%. Але водночас не звертати уваги на їх існування не можна. Якщо взяти альтернативу “інші православні течії”, то, розглядаючи її, бачимо, що в Черкаській, Сумській, Одеській та м. Севастополі їхні адепти перевищують 20% релігійного населення і в 20 областях їх більше 1%.

У 17 областях серед релігійного населення є значна частка прихильників євангелістів-баптистів, у п’яти областях – адвентистів сьомого дня. Кожна область має свою специфіку та історичну спадщину зі своїми етнокультурними традиціями.

Релігійні конфесії та сучасні різноманітні віросповідні течії потребують ретельного вивчення та постійної уваги наукових та владних структур.

Література

1. Вишняк І. Рівні релігійності та конфесійна структура населення України / І.Вишняк, О.Козловський // Проблеми розвитку соціологічної теорії: соціальні процеси в Україні. Четверта всеукраїнська соціологічна конференція НАН України, Інститут соціології НАН України. – К., 2004.
2. Кублицкая Е.А. Особенности религиозности в современной России / Кублицкая Е.А. // Социологические исследования. – 2009. – № 4.
3. Безнюк Д. Состояние и специфика современной религиозной ситуации в Беларуси / Д.Безнюк // Социологические исследования. – 2006. – № 2.
4. Усі дані Державного комітету України у справах релігій взяті з офіційного сайту релігійно-інформаційної служби України. – www.risu.org.ua.